

فرهنگ هخامنشی و سنت‌های محلی در آناتولی، قفقاز
جنوبی و ایران

زیر نظر

آسکولد ایوانچیک و واختانگ لیچلی

ترجمه

بهار رضایی، باغبیدی

زمستان ۱۳۹۷

: فرهنگ هخامنشی و سنت‌های محلی در آناتولی، قفقاز جنوبی، ایران/ زیر نظر آسکولد ایوانچیک،

واختانگ لیجلی؛ ترجمه بهار رضائی‌باغبیدی؛ ویراستار محمد امین میرقادر

: تهران؛ سمیرا: میراث کتاب، ۱۳۹۷.

: ۲۰۷ ص.: مصورریال جدول، نمودار.

978-622-99135-5-0 :

: فیبا

Achaemenid Culture and Local traditions in Anatolia, Southern
Caucasus and Iran: New Discoveries.

: کتابخانه.

: ایران — تاریخ — هخامنشیان، ۳۳۰-۵۵۸ ق.م.

Iran—History – Achaemenians, 558- 330 BC.:

: حفاری‌ها (باستان‌شناسی) – ایران

Excavations (Archaeology) – Iran :

: حفاری‌ها (باستان‌شناسی) – گرجستان

Excavations (Archaeology) – Georgia (Republic) :

: ایران — آثار تاریخی

Iran -- Antiquities

: گرجستان — آثار تاریخی

Georgia (Republic) - Antiquities:

: ایوانچیک، آسکولد ایگورویچ، ۱۹۵۵ - م، ویراستار

(Ivanchik, A. (Askol'd Igorevich)) :

: لیجلی، واختانگ، ویراستار

Lič'eli, Vaxtang:

: رضائی‌باغبیدی، بهار، ۱۳۷۱ - م، مترجم

Rezai Baghbidi, Bahar:

: میرقادر، محمد امین، ۱۳۶۸ - م، ویراستار

DSR ۲۱۹ / ۴ الف ۱۳۹۷ :

: ۹۵۵/۰۱۴

: ۵۴۷۷۵۲۲

عنوان و نام پدیدآور

مشخصات نشر

مشخصات ظاهری

شابک

وضعیت فهرست نویسی

یادداشت

یادداشت

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

موضوع

شناسه افزوده

شناسه افزوده

شناسه افزوده

شناسه افزوده

شناسه افزوده

شناسه افزوده

شناسه افزوده

رده بندی کنگره

رده بندی دیویی

شماره کتابشناسی ملی

میراث کتاب

ایران

فرهنگ هخامنشی و سنت‌های محلی در آناتولی، قفقاز جنوبی و ایران

این کتاب ترجمه‌ای است از کتاب:

Achaemenid Culture and Local Traditions in Anatolia, Southern Caucasus and Iran

زیر نظر: آسکولد ایوانچیک و واختانگ ایبری

مترجم: بهار رضائی‌باغبیدی

ویراستار: محمد امین میرقادری

ناشر: سمیرا با همکاری میراث کتاب

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: زمستان ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۱۳۵-۵-۰

طرح جلدو صفحه آرایی: گلاره

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

مرکز فروش: میراث کتاب

تلفن: ۶۶۴۶۶۳۴۸ و ۶۶۴۶۶۳۴۵-۰۲۱

فهرست مطالب

۱۱	پیشگفتار
۱۳	پیشگفتار مترجم
۱۵	تصویر پیروزی پارسیان؛ نقاشی صحنه نبرد بر روی چوب در مونیخ
	لطیفه سامیر
۵۵	«کاخ» هخامنشی در قره‌جمیرلی (جمهوری آذربایجان)؛ گزارش مقدماتی
	حفاری‌های سال ۲۰۰۶ میلادی
	الیاس بارانی، رُن گاکوشیدزه، فلورین کینوس
۷۳	استقرار آهن در جلگه اودابنو، شرق کاخِتی
	پنس نیلینگ، دُن گرس‌تیه
۸۳	نوآوری شرقی در سبک‌های جنوب گرجستان) در هزاره اول پیش از میلاد
	واختانگ لیچلی،
۹۷	حکاکی گلخیس در سده‌های چهارم و پنجم پیش از میلاد؛ سنت‌های محلی،
	تأثیرات خارجی و ابداعات
	میخائیل ترپسیر،
۱۴۷	عطران شیشه‌ای ایرانی سده پنجم پیش از میلاد در گورستان یونانی پیچوناری
	آمیران کاخیدزه،
۱۵۷	مهرهای هخامنشی به دست آمده در گرجستان
	کیتوان دژاواخیشویلی،
۱۷۳	نقاشی دیواری دهانه غلامان (سیستان)
	سید منصور سید سجادی،
۱۹۹	در شماره‌های آینده

آسکولد ایوانچیک^۱، واختانگ لیچلی^۲

این ویژه‌نامه، مجله «تمدن‌های باستانی از اسکیتیا تا سیریا»^۳ حاوی مطالبی از همایش برگزار شده در بُرجمی^۴ گرجستان در سال ۲۰۰۶ (۷ تا ۱۴ اکتبر) است. این سومین همایش از مجموعه همایش‌هایی با عنوان «ایبریای قفقاز و همسایگانش در دوره هخامنشی و پسا‌هخامنشی»^۵ بود. نخستین همایش در سال ۱۹۹۸ در تفلیس با همکاری دانشگاه هلی^۶ و به ابتکار دانشمند سرشناس گرجی، آکادمیسین اُتار لُردکیپانیدزه^۷، بنیان‌گذار مرکز پژوهش‌های باستان‌شناسی آکادمی علوم گرجستان، برگزار شد. او خود سال‌ها مدیر آن مرکز بود. دومین همایش در سال ۲۰۰۰ برگزار شد. متأسفانه به دلیل ناگهانی اُتار لُردکیپانیدزه در ۱۹ می سال ۲۰۰۲ به این معنی بود که بسیاری از طرح‌های پژوهشی مهم گرجستان حداقل برای مدتی متوقف شد. با وجود این، شاگردان و همکاران اُتار لُردکیپانیدزه با هدایت و نوشتن تلاش‌هایی که او آغاز کرده بود و سنت‌هایی که بنا نهاده بود پس از مرگش نیز ادامه یابد.

کاوش‌هایی که او سرپرستی آن‌ها را بر عهده داشت و نیز همایش‌های بین‌المللی در زمینه تاریخ باستان و باستان‌شناسی منطقه سیاه - همایش‌های مشهور وانی - کماکان ادامه دارد. این واقعیت که سومین همایش ایبریای قفقاز در دوره هخامنشی طبق برنامه پیش رفت نیز دلیل دیگری بر ادامه کار اُتار لُردکیپانیدزه است. این نشان می‌دهد که مطالعه قفقاز جنوبی به عنوان بخشی از جهان فرهنگی هخامنشی که کانون پژوهش و علاقه بسیار اُتار لُردکیپانیدزه بود و او تلاش و انرژی قابل‌توجهی بدان اختصاص داده بود، در گرجستان به اعزاز و ترویج و عملی در حال پیشرفت روزافزون است. سومین همایش با همیاری موزه ملی گرجستان، مؤسسه باستان‌شناسی لُردکیپانیدزه و مقامات محلی بُرجمی برگزار گردید که در این‌جا از ایشان صمیمانه سپاسگزار می‌کنیم. این همایش به یاد لُردکیپانیدزه برگزار شد.

مقالات ارائه شده در آن همایش که تعدادی از آن‌ها در این‌جا منتشر شده است، نتایج آخرین تحقیقات را درباره ارتباط میان فرهنگ «شاهنشاهی» هخامنشیان و سنت‌های محلی می‌نمایاند.

^۱ Askold Ivantchik^۲ Vakhtang Licheli^۳ ACSS^۴ Borjomi^۵ Caucasian Iberia and its Neighbours in the Achaemenid and Post-Achaemenid Period.^۶ Halle^۷ Otar Lordkipanidze^۸ Vani

مقالات زیادی به مسائل مربوط به قفقاز جنوبی اختصاص داده شده است. خوانندگان می‌توانند از نتایج اولیه آخرین پژوهش‌های باستان‌شناسی (نیلینگ^۹، لیچلی، بابایف^{۱۰}، گاگوشیدزه^{۱۱}، کینوس^{۱۲}) آگاه و همچنین با بررسی‌های مقوله‌های خاص یافته‌های باستان‌شناسی آشنا شوند و از آن طریق بتوانند مواد قفقاز جنوبی را در بافت گسترده‌تری در میان اشیاء مربوط به دوره هخامنشی و در محدوده‌ای پهن‌تر قرار دهند (تریستر^{۱۳}، کاخیدزه^{۱۴}، دژاواخیشویلی^{۱۵}). مقالات دیگر به سؤالات مشابه در ارتباط با قلمروهای همجوار اختصاص داده شده است. مقاله سامرر^{۱۶} به انتشار یک اثر هنری منحصر به فرد اختصاص داده شده است؛ نقاشی روی یکی از دیوارهای آرامگاهی چوبی در تاتارلی^{۱۷} در آناتولی غربی که نبردی میان پارسیان و جنگاورانی کوچ‌نشین (اسکیتی - سکایی)^{۱۸} را به تصویر می‌کشد. این اثر نادر نتیجه‌گیری‌های مهمی را درباره مفهوم نسبی عناصر محلی از یک طرف و فرهنگ «شاهنشاهی» از طرف دیگر در حاشیه‌های غربی شاهنشاهی هخامنشی ممکن می‌سازد. در پایان، مقاله سجادی به خوانندگان نتایج پژوهشی جالب را در جهت مخالف، یعنی در حاشیه شرقی شاهنشاهی هخامنشی در سامان ارائه می‌دهد. در مجموع، امیدواریم مقالات منتشر شده در این جا پرتوی نو بر موضوع مربوط به کز و مناطق حاشیه‌ای در فرهنگ شاهنشاهی هخامنشیان و مناطق مجاور آن بیفکند.

⁹ J. Nieling

¹⁰ I. Babaev

¹¹ I. Gagoshidze

¹² F. Knauß

¹³ M. Treister

¹⁴ A. Kakhidze

¹⁵ K. Dzhevakhishvili

¹⁶ L. Summerer

¹⁷ Tatarlı

¹⁸ Scythian-Saka

پژوهش‌های باستان‌شناسان در قرن بیستم جامعه علمی و فرهنگی ایران را تحت تأثیر شکوه و عظمت فرهنگ و هنر هخامنشیان قرار داد. کاوش‌های باستان‌شناسان ایرانی و غیر ایرانی در محوطه‌های گوناگون در نقاط مختلف ایران، ما را با جنبه‌های گوناگونی از رویدادهای فرهنگی آشنا کرد که طی قرون ششم تا چهارم پیش از میلاد در کشور ما جریان داشته است. متأسفانه در سالیان متعددی که از کاوش‌های تخت جمشید می‌گذرد، جامعه ایرانی هنوز درک درستی از حضور و نفوذ هخامنشیان در منطقه جنوب غرب آسیا ندارد. آیا هخامنشیان به عنوان یک پادشاهی متمرکز و سازمان‌مند تنها درون مرزهای سیاسی ایران حضور داشتند؟ آیا آثار و بقایای فرهنگی آن‌ها تنها محدود به بنای بناها و محوطه‌های موجود در استان‌های فارس و خوزستان می‌شود؟ جایگاه فرهنگ و دست‌های محلی در ساختار پادشاهی هخامنشیان چگونه بوده است؟ فرهنگ‌هایی که در گستره‌ی این شاهنشاهی وسیع از افغانستان و پاکستان در شرق تا شمال آفریقا در غرب گسترش داشته از چه ویژگی‌هایی برخوردار بوده‌اند؟ این پرسش‌ها و پرسش‌های بسیار دیگر را می‌توان در مورد فرهنگ‌های هخامنشی از نظر گذراند اما متأسفانه جوابی درخور برای آن‌ها نیافت.

امروزه باستان‌شناسان و معتمدان ایران‌شناسی و تاریخ موظف هستند که جامعه پرسش‌گر کنجکاو ایرانی را با سایر ویژگی‌های فرهنگی هخامنشیان مانند فرهنگ‌های محلی هخامنشیان در گستره وسیع شاهنشاهی هخامنشی آشنا کنند. در این راستا ترجمه بیشتر به پژوهش‌های باستان‌شناسی و شناخت این دوره مهم از تاریخ ایران که علاوه بر بناهای باشکوه و شاهان گوناگون، دارای یک ساختار اجتماعی پیچیده و متنوع در یک گستره جغرافیایی عظیم و مرافایی نیز بوده است. کتابی که هم‌اکنون از نظر می‌گذرانید، تلاش کرده است که ما را با فرهنگ‌های محلی هخامنشی در یک گستره جغرافیایی شامل قفقاز، آناتولی و ایران آشنا کند. این کتاب به ما نشان می‌دهد که فرهنگ هخامنشی منحصر به بناهای باشکوه یا ستون‌های افراشته یا تزیینات برجسته چشم‌نواز نیست و مردمان جای جای شاهنشاهی بزرگ هخامنشی با فرهنگ‌های گوناگون دیگری در کنار یکدیگر می‌زیسته‌اند.

امیدوارم کتاب پیش رو بتواند ما را بیشتر با این بخش از فرهنگ غنی هخامنشیان آشنا کرده و مسیر جدیدی در پژوهش‌های فرهنگی و باستان‌شناسی هخامنشی برای علاقه‌مندان و پژوهشگران باز کند. در ترجمه این کتاب سعی شده تا حد امکان واژگان صحیح، صریح و آراسته ترجمه شوند تا مخاطبان فارسی زبان بتوانند از اطلاعات موجود در کتاب بهره ببرند؛ با این حال ممکن است با ضعف‌ها و کاستی‌هایی نیز همراه باشد که پیشاپیش از شما عذرخواهی کرده و از کلیه نظرات و پیشنهادها سودمند شما پیرامون این کتاب استقبال می‌کنم. با توجه به برخی از مشکلات بسیاری از

تصاویر که در نسخه اصلی به صورت رنگی چاپ شده‌اند، در این کتاب به صورت سیاه و سفید چاپ شده اما تلاش شده در حد امکان تصاویری واضح و روشن در اختیار خواننده‌گان محترم قرار گیرد، با این حال ممکن است برخی از تصاویر کاملاً واضح نباشند که به همین دلیل است از یکایک شما خواننده محترم عذر خواهی می‌کنم. تصویر شماره یک از اولین مقاله به دلیل اهمیت نیاز بود تا به صورت رنگی منتشر شود اما نبود انتشار رنگی تصاویر، از این تصویر به عنوان تصویر روی جلد استفاده شد تا خواننده‌گان محترم بهتر با جزئیات توصیف شده در متن مقاله اول ارتباط برقرار کنند.

ترجمه کتب تخصصی در هر رشته‌ای با توجه به نکات و ظرایف آن رشته کاری بس دشوار است که نیازمند صبر و حوصله فراوان می‌باشد. همچنین طی این مسیر به تنهایی و بدون کمک و مشورت اهل فن بسیار دشوار بوده که موجب افزایش کاستی‌ها و ضعف در کار می‌شود؛ لذا لازم می‌دانم به رسد ادب و تمامی کسانی که در این راه مشوق، همراه و همکار من بوده‌اند تشکر و قدردانی کنم؛ از جناب آقای دکتر حسن رضایی‌باغبیدی استاد گروه فرهنگ و زبان‌های باستانی دانشگاه تهران و استاد گروه ایران‌شناسی دانشگاه اوساکا که من را در ترجمه، ویرایش علمی و ادبی و نیز معادلیابی و واژگان تخصصی از عربی و فارسی به کران خود من را بهره‌مند ساختند، از کلیه اساتید گروه باستان‌شناسی دانشگاه تهران که دموار در این پژوهشی و آموزشی مشوق و همراه دانشجویان هستند، تشکر و قدردانی می‌کنم.

پس از اتمام کلیه امور ترجمه و صدحه‌اندازی این کتاب با خبر شدیم که ترجمه دیگری از همین کتاب توسط یکی از همکاران گرامی منتشر شده است، با این وجود گروه انتشاراتی سمیرا و میراث کتاب مثل همیشه با روی گشاده و سخاوتمندانه پذیرفت تا این کتاب را به چاپ برساند لذا به رسم ادب لازم می‌دانم از آقای رنجبر شورابی مدیر مسئول گروه انتشاراتی سمیرا و میراث کتاب که همواره حامی و مشوق من بوده‌اند و تلاش بسیاری در چاپ این کتاب متحمل شدند تشکر و قدردانی کنم.

ه‌ار رضایی‌باغبیدی

تهران، تابستان ۱۳۹۷